

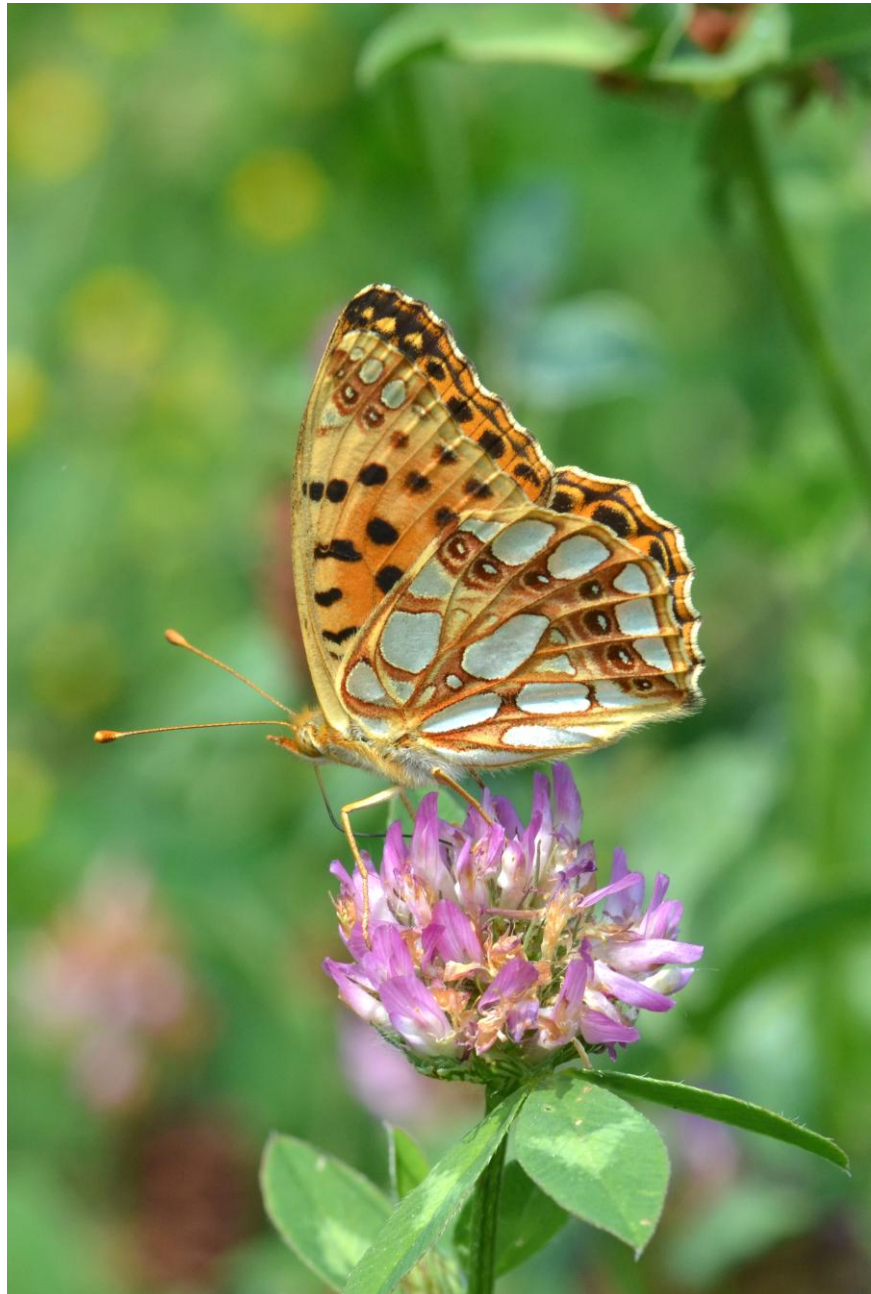
Kleine parelmoervlinder *Issoria lathonia*

Ralf Joosse

Soortbeschrijving

De Kleine parelmoervlinder is een vrij kleine soort, met een vleugelspanwijdte van slechts 35-45 mm. Toch is het een opvallende verschijning en daardoor gemakkelijk te herkennen. De bovenkant van de vleugels is oranjebruin, met zwarte stippen die gelijkmatig over de vleugels zijn verspreid. Zelfs in vlucht is dat goed herkenbaar. Maar echt onmiskenbaar is de onderzijde van de achtervleugels. Hierop zitten grote parelmoerkleurige vlekken, die elke verwarring met een andere soort uitsluiten. Zeker als de vlinder op een nectarplant zit met zijn vleugels dicht, zijn deze prachtige vlekken heel goed te zien.

De Kleine parelmoervlinder is te vinden in open pioniersvegetaties en voedselarme, droge graslanden met open plekken. Die open plekken zijn belangrijk, omdat dat de plaatsen zijn waar deze zoonbidder zich graag opwarmt en waar wilde viooltjes, zoals duinviooltje en driekleurig viooltje ontkiemen en opgroeien. Dit zijn namelijk de waardplanten waarop de eitjes worden afgezet en de rupsen opgroeien. Vanwege dit specifieke leefgebied is het dus logisch dat deze soort in Zeeland bijna uitsluitend voorkomt in de duinen. De soort is prima in staat om over grote afstanden te zwerven en dat verklaart in belangrijke mate de waarnemingen buiten de duinen.

In tegenstelling tot veel andere soorten, heeft de Kleine parelmoervlinder een wat "rommelige" levenscyclus. Zo zijn er bijvoorbeeld vrijwel het gehele jaar door rupsen te vinden, omdat ze verschillende ontwikkelingstijden hebben. Hierdoor zijn ook de vlinders een groot deel van het jaar te zien, vanaf begin april tot half oktober, in drie of zelfs wel vier generaties. Onderscheid in die generaties is door die merkwaardige ontwikkeling van de rupsen vrijwel niet te maken en zodoende lijkt de vliegtijdengrafiek op die van een soort met maar één of twee generaties.

De eitjes worden afzonderlijk afgezet op of in de directe omgeving van viooltjes. Geschikte viooltjes staan op droge, zonnige plaatsen in een open vegetatie. De soort overwintert als half volgroeide rups onderin de vegetatie. De pop is te vinden aan een stengel of onderaan een blad, vlak boven de grond.

Ontwikkeling in aantal en verspreiding

Zowel in Zeeland als in Nederland vormen de duinen het belangrijkste leefgebied. Door intensivering van de landbouw zijn in het binnenland veel geschikte gebieden verdwenen en komt voort-planting nog maar spaarzaam voor. Maar ook in de duinen is een verandering waar te nemen. Daar was de soort in de jaren tachtig nog tamelijk algemeen, maar recentelijk gaat hij ook daar in aantal achteruit.

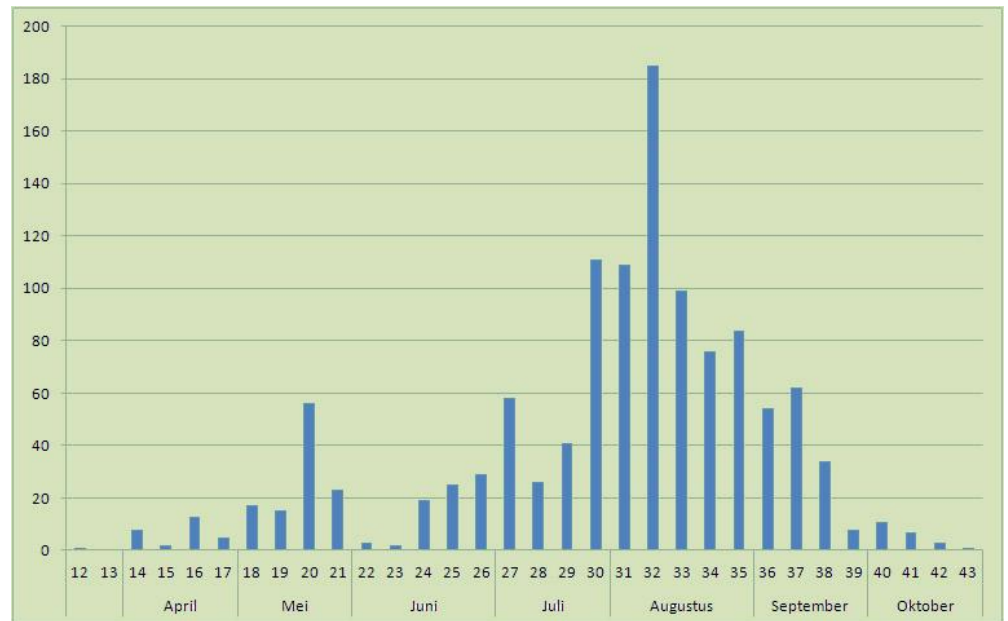
De landelijke trend is dan ook dalend, zoals in de trend-analyse is te zien.

De Kleine parelmoervlinder staat als "kwetsbaar" op de

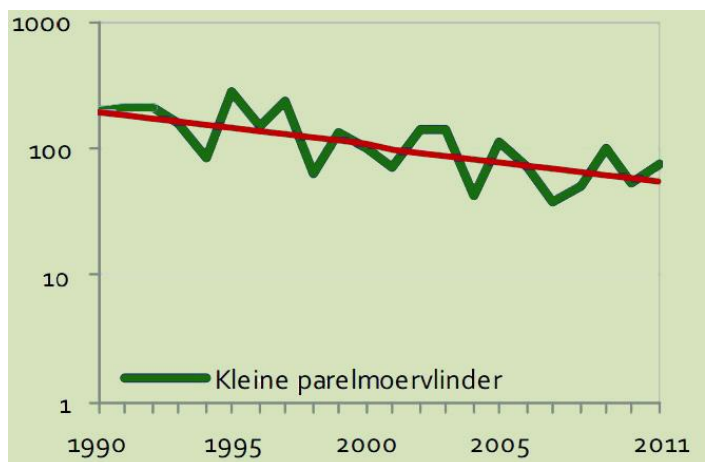
Rode Lijst van Nederlandse dagvlinders, omdat de soort matig tot sterk is afgenomen en daardoor (vrij) zeldzaam is.

Voor de Zeeuwse situatie is een vergelijking gemaakt tussen de periode 1983-1997 en 1998-2012. Dit is in beeld gebracht in de verspreidingskaart.

Het meest opvallend is de opkomst van de Kleine parelmoervlinder op de Kop van Schouwen. In het landelijke databestand staat geen enkele waarneming uit de eerste periode, maar in de afgelopen vijftien jaar zijn in niet minder dan 18 kilometerhokken vlinders waargenomen! Dit lijkt een spectaculaire opmars, maar dat is waarschijnlijk een te snelle conclusie. Wat niet kan worden uitgesloten is, dat er in die eerste periode wel degelijk een populatie Kleine parelmoervlinders is geweest in dat enorm uitgestrekte duingebied, maar dat deze in die periode door niemand is opgemerkt (of doorgegeven). Het enorme verschil tussen de twee perioden kan dus ook een zogenaamd waarnemerseffect zijn. In het jaaroverzicht van de Zeeuwse dagvlinders van

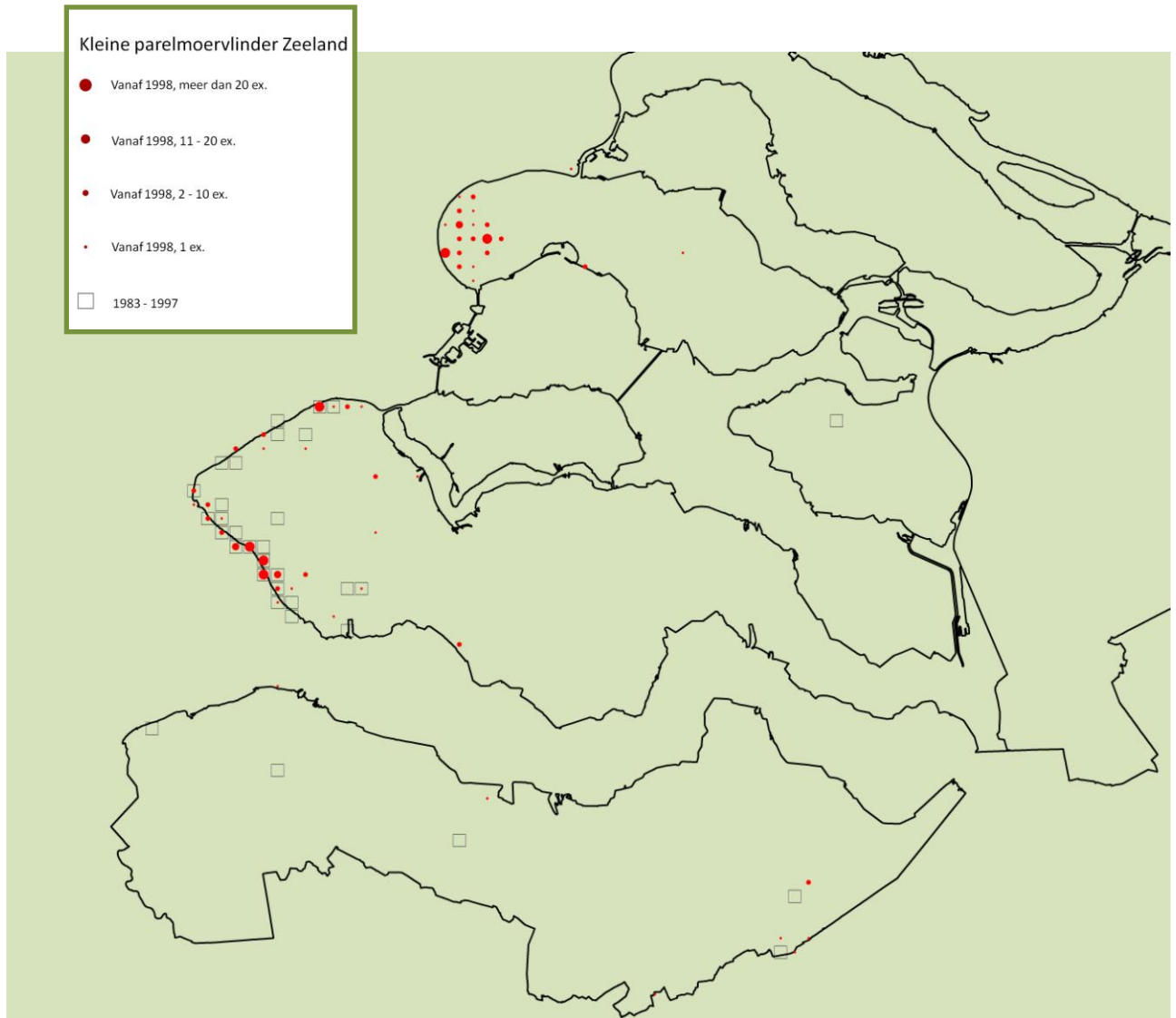

Vliegtijdendiagram Kleine parelmoervlinder

Trendlijn Kleine parelmoervlinder

1996 wordt echter wel de zorg uitgesproken over de populatie op de Kop van Schouwen, omdat er al jaren geen vlinders meer zijn gezien. In het jaarverslag van 1997 verschijnt de eerste stip van een waarneming in dat gebied. In het overzicht van 1999 en 2000 wordt vastgesteld dat de soort zich daar echt heeft gevestigd, omdat er in meerdere kilometerhokken exemplaren zijn waargenomen. Sindsdien is er een stijging van aantallen exemplaren en kilometerhokken te zien. Verondersteld wordt dat de eerste vlinders afkomstig zijn van Walcheren en/of Goeree-Overflakkee. Het zou dus ook best kunnen dat we ècht getuige zijn geweest van de kolonisatie van een eiland, dat is best bijzonder!

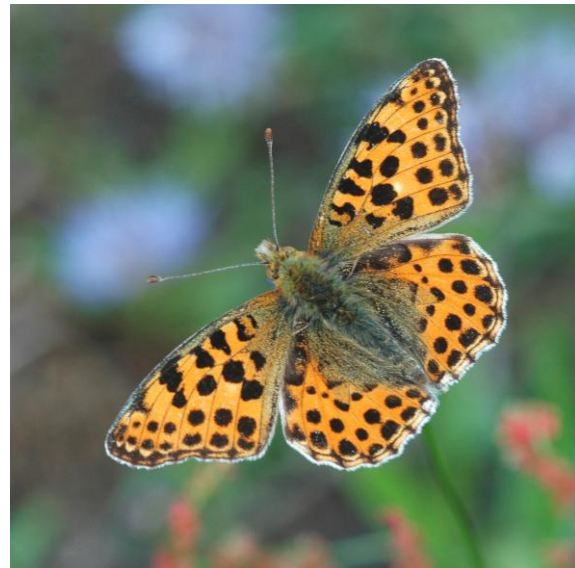

Voor Walcheren is de analyse lastiger, want er zijn net zo veel oude hokken “verlaten” als nieuwe bijgekomen. Toch is er reden tot zorg, want een aantal hokken in de duinstrook, het leefgebied van de vlinder, is in de tweede periode inmiddels verlaten of het aantal waargenomen exemplaren is erg laag. De waarnemingen wat meer in het binnenland van Walcheren zijn vrijwel zeker zwervende Kleine parelmoervlinders geweest. Dat leidt tot onze voorzichtige conclusie dat de soort op Walcheren achteruit gaat.

Wat verder opvalt in het kaartbeeld is, dat de Kleine parelmoervlinder in Zeeuws-Vlaanderen vrijwel niet voorkwam of -komt, terwijl er op het eerste gezicht best wel geschikte biotopen zouden moeten zijn, zoals de kuststrook en de dekzandgronden.

Knelpunten

Uit het bovenstaande blijkt dat de Kleine parelmoervlinder te maken heeft met verschillende knelpunten. Hoewel deze nog niet allemaal exact in beeld zijn, kan wel worden gesteld dat verlies van geschikt leefgebied een oorzaak van de achteruitgang is. Maar wat zijn dan de redenen dat een leefgebied wel of niet geschikt is? Dat is niet eenvoudig vast te stellen, maar wel duidelijk is dat gebrek aan dynamiek ongunstig is. De smalle duinen tussen Klein Valkenisse en Zoutelande bijvoorbeeld, vormen sinds jaar en dag een heel belangrijk leefgebied voor de Zeeuwse populatie. Duinviooltjes groeien hier vooral in de primaire duinen die direct grenzen aan het strand. Dit is echter ook de zone waarvoor het Waterschap Scheldestromen bijzondere aandacht heeft, omdat deze duinen tot de primaire zeewering behoren. Vanwege het veiligheidsaspect worden grotere open plekken en verstuivingen hier voorkomen, onder andere door helmaanplant en het storten van takafval. Die laatste maatregel zorgt voor een direct verlies aan geschikt leefgebied, omdat onder dichte hopen takken geen viooltjes groeien, maar ook omdat op termijn verruiging en verstruweling optreedt. Ook een gebrek aan veel kleinschaliger dynamiek, zoals het graafwerk van konijnen, zorgt er voor dat vegetaties vergrassen en vervilten. Het daardoor verdwijnen van kleine open zandplekjes kan een belangrijke oorzaak van achteruitgang zijn, omdat dat juist de plaatsen zijn waar de waardplant groeit.

Een ander knelpunt is dat we te maken hebben met een aantal kennishiaten. Zo weten we te weinig van de verspreiding en ontwikkeling van de waardplanten, en het spreekt voor zich dat dat een cruciale voorwaarde is voor het duurzaam beschermen van een (deel)populatie. Ook is nog onduidelijk of de geconstateerde veranderingen in verspreiding van de Kleine parelmoervlinder te maken hebben met verschillen in onderzoeksintensiteit.

Naast het dichtgroeien van het duin en het gebrek aan verstuiving, zou de aanwezigheid van damherten een negatieve rol kunnen spelen. In de tuinen op de Kop van Schouwen worden de tuinviooltjes immers zo'n beetje als eerste opgegeten door de damherten. Ook wilde viooltjes zijn een smakelijk hapje voor deze dieren, waardoor waardplanten uit een geschikt leefgebied verdwijnen. De rol van herten kan echter ook positief zijn, omdat de zaden door de herten via de ontlasting verspreid kunnen worden. Het zaad kiemt volgens sommigen namelijk beter in een "mestbedje" dan in het kale zand.

Doelstelling

Onze doelstelling is om de oorzaken van de achteruitgang van de leefgebieden van de Kleine parelmoervlinder aan te pakken, waarbij de kuststrook van Walcheren voorrang heeft. Tegelijkertijd zullen we trachten om door onderzoek de belangrijkste kennishiaten te dichten.

Actieplan

- Gericht onderzoek in de gebieden waarvan bekend is dat de Kleine parelmoervlinder er in het recente verleden voorkwam of nu nog voorkomt. Aangezien de populatie op Walcheren het meest onder druk lijkt te staan, verdient het aanbeveling het onderzoek daar te beginnen. De beste periode om dat te doen is april. De aantallen vlinders zijn dan niet zo hoog als in de zomer, maar dan groeien en bloeien de viooltjes wel het meest uitbundig én zitten de vlinders het dichtst in de buurt van de groeiplaatsen van de waardplanten. Dat is natuurlijk een heel belangrijke combinatie. In de zomerperiode zijn de aantallen weliswaar hoger, maar vanwege hun zwervgedrag kunnen de vlinders ook op grotere afstand zitten van het opgroeigebied van de rupsen en dat maakt gericht onderzoek juist moeilijker.
- We moeten exact in beeld krijgen hoe de huidige verspreiding is van de waardplanten in Zeeland. Dit maakt gericht onderzoek naar het voorkomen van de Kleine parelmoervlinder eenvoudiger. Tevens moeten we bespreken of er organisaties zijn (bijvoorbeeld Floron, lokale natuurorganisaties) die de komende jaren extra aandacht willen besteden aan het voorkomen van wilde viooltjes.
- Op basis van de plaatsen waar de soort voorkomt, voorkwam én de gegevens over waar de waardplant voorkomt, het onderzoek gericht uitbreiden naar nieuwe locaties waar de soort kan voorkomen. Daarbij dient ook goed te worden gekeken naar gebieden in Zeeuws-Vlaanderen en naar Neeltje Jans.
- Als er wel potentieel geschikt leefgebied is gevonden, maar er geen Kleine parelmoervlinders worden aangetroffen, moet onderzocht worden wat hiervan de oorzaak kan zijn.
- Onderzoek doen naar de rol van grote en kleine zoogdieren (vooral konijnen en damherten) op de vegetatiestructuur en de mate waarin waardplanten worden opgegeten. Ook onderzoek uitvoeren naar menselijk handelen in geschikte leefgebieden, zowel het negatieve als het positieve. Negatief is bijvoorbeeld het beteugelen van dynamiek. Positief is dat mensen gebieden ook geschikt houden voor waardplanten; wandelpaden en kinderspeelplaatsen in de duinen blijken prima groeiplaatsen voor het duinviooltje!
- Overleg met de belangrijkste terreinbeheerders van de Zeeuwse duingebieden: Waterschap Scheldestromen, Stichting Het Zeeuwse Landschap, Staatsbosbeheer en Vereniging Natuurmonumenten om te komen tot afspraken ter verbetering van het leefgebied van de Kleine parelmoervlinder. Raadzaam is om met kleinschalige projecten te beginnen (zoals plaggen van zeer geringe oppervlakten), omdat de verwachting is dat deze ook al succesvol kunnen zijn.
- Eventueel samen met de terreinbeheerders een plan voor verbetering van het leefgebied in te dienen voor subsidie, bijvoorbeeld bij de provincie Zeeland.

Biotoop Kleine parelmoervlinder met waardplant (Duinvioltje)

